

'EPISTOLA AD SACRAM VIRGINEM DEMETRIADEM,

SEU

DE HUMILITATE TRACTATUS,

Quem LEONI MAGNO Quesnellus ^b attribuit.

ARGUMENTUM.

Magnis laudibus veram humilitatem commendat, adversamque illi superbiam suis depingit coloribus; tam devotam Christo virgineum hortatur ut elationem caveat, seque sinceræ humilitatis præsidio muniat.

259 CAP. I. *Quanta fuerit Demetriadis nobilitas et virtus.* — ^c Cum splendidissimæ sanctimonie tuæ sublime propositum super humilitatis fundamenta consistere pie et sapienter intelligis, in hoc usque, o sacra Virgo Demetrias, dignationem tuæ dignitatis inclinas, ut profectiones tuas etiam meo stylo exigas adjuvari. Quod ego, ad tenuitatem facultatis meæ respiciens, omnibus modis recusarem, neque tam maturo et erudito animo cohortatiunculas meas adhibere præsumerem, nisi **260** fiduciam efficiendi id quod jubetur a jubente conciperem, et tuis meritis atque orationibus considerem esse præstandum, ut orietur in deserto aqua (*Psal.* cvi, 33); et fiant in sicca terra flumina (*Ps.* civ, 41; *Isaïæ* xliii, 49). Unde collaborandum tibi mecum est, ut qui sapientiam præstat parvulis, et linguas mutorum facit disertas (*Sap.* x, 24), jubeat de cordis mei ariditate profuere, quod sitis tua digne possit haurire. Quæ ergo materia stylo dabitur, et unde loquendi tecum causa sumetur? Si laudes tuas scribere aggrediar, et majorum seriem, quæ per te multum illustratur, evolvam, onerosum me forte et impudentem videri posse arbitror, qui vel humanæ tibi gloriæ tentationem

A adulando ingeram, vel tuis ac tuorum prædicationibus ingenium meum par esse præsumam. Si vero de commendando virginitatis bono disseram, superflua erit ejus nunc propositi insinuatio, quod tu a primo ætatis tuæ flore **261** ^d sine humanis cohortationibus elegisti: et de quo inter ipsa principia multi, ^e qui tunc in Ecclesia præeminebant, merito non siluerunt. Valde enim mirabile erat, et inter præcipua divinæ gratiæ exempla numerandum, quod virgo Anicia, super omne fastigium ^f Trabeatæ nobilitatis evecta, de cujus fecunditate avis atque atavis responsura posteritas et familiæ votis expectabatur et patriæ, converso repente animo, desiderio cœlestium nuptiarum declinasti mortale conjugium, et ut omnem prosapiam tuam etiam hujus virtutis titulo consecrasses, ^g prima stirpis tuæ perpetuam te virginem Filio virginis spondidisti. Illam ergo ætatem tuam et illa principia rationabiliter doctissimi viri suis adhortationibus incitarent, et licet plantationi suæ summus agricola valida ad profectum tuum incrementa præberet, cooperatores tamen gratiæ Dei opportune piam adhibere culturam, ut germen tenerum fortitudinis robur acciperet, et dignos generositate sua

^a Nullus hactenus codex usui fuit cum quo hæc epistola relegeretur. Omnes enim editiones e prima transcriptæ fuerunt; unde nihil emendari potuit. Nos quatuor Vaticana exemplaria mss. invenimus, signata num. 262, 268, 281 et 284. Duo priora potissimum contulimus, ac ex iisdem plura loca corrigemus.

^b Confer dissert. 4 Quesnelli, et in eam nostras observations.

^c In vetustis Ambrosii editionibus hic titulus præfigitur: *Ambrosius episcopus sacre virgini Demetriadi.* In editione autem Lovaniensi an. 1565, *Prosper episcopus sacre virgini Demetriadi*; ex qua inscriptione Prosperum Aquitanum fuisse episcopum nonnulli putarunt. Sed hæc inscriptio ex arbitrio solius editoris Lovaniensis profecta est. Cum enim is nullum hujus epistolæ codicem habuerit, eamque transcripserit ex Ambrosii editione, ex sola præsumptione quod hujus auctor esse non posset Ambrosius. Prospero illam ex aliquot conjectationibus attribuit; ac eandem transcribens ex Ambrosii vulgatis, in inscriptione Ambrosii nomen, retentis cæteris ac etiam voce *episcopi*, proprio Marte mutavit in Prosperum. In quatuor autem memoratis codicibus Vaticanis nulla ejusmodi inscriptio legitur. In duobus Vat. 268 et 281 hæc epistola subjicitur libris *de Vocatione omnium gentium* Ambrosio ascriptis; at sine ullo auctoris nomine ipsa describitur cum titulo: *Incipit de vera humilitate ad sacram virginem Demetriadem.* In Vat. 262, post eos-

dem libros *de Vocatione* Prospero attributos, interpositis aliquot paginis albis, sine ullo titulo invenitur. In solo cod. Vat. 284 hæc inscriptio præfertur: *Ambrosii ad Demetriadem virginem.* Vide plura in observ. ad dissert. 4 Quesnelli.

^d Demetriadem, hortante Augustino, nuptiis contemptis, quæ ipsi paratæ erant, virginitatis propositum suscepisse, discimus ex ejusdem doctoris epist. 143, nunc 188, ad Julianam, quam Auctor, cum verba textui inserta scripsit, non legerat.

^e ^f Vide Aug. epist. 143, nunc 188, ad Julianam Demetriadis matrem, et 179, nunc 150, ad Probam et Julianam. Item Hieronymi epist. 8, et Innocentii papæ I epist. 14. Vide etiam quam Pelagius hæresiarcha ad hanc ipsam virginem scripsit epistolam, cui Auctor hanc videtur opposuisse pro antidoto. ^g Quesn.

^f Duo nostri codd. Vat. quos contulimus habent mendose, *trahens beatæ nobilitatis*; uti etiam in editionibus legebatur ante emendationem Quesnellianam, quæ postremo editori S. Prosperi placuit. Quesnellus autem hanc notationem adjecit: *Trabea insigne erat consulium, aurum et regum; de quo vide Baylinum de Re vestiaria c. 11, apud quem et antiquiores laudatos invenies.*

^g Editi cum Vat. 262, *primam stirpis tuæ perpetuam virginem.* Correctionem suppeditavit alter vetustior codex Vat. 268.

fructus propositi tui arbor afferret. Nostris autem A paginis quid erit loci? Et post ornatissima scripta excellentium magistrorum, quid utilitatis la eo, quem indicere dignata es, sermone reperies, nisi forte quia et illorum doctrinis et tuis studiis ad sublimiores gradus virtutum consuetudo proficit, ^a caveadæ te elationis admoneam, et humilitatis tibi sinceritatem fida suggestionem commendem, ut in omnibus actionibus in quibus tibi es bene conscia nunquam audeas esse secura.

CAP. II. *Veras virtutes a falsis esse discernendas.* —

De hoc igitur congruentissimo ^b tibi et saluberrimo bono, quod Dominus donaverit disseramus, ut inspectioni nostræ non tantum visibilia ejus, sed etiam occulta reaserentur. Est enim multiplex virtutis istius qualitas, et licet in exterioribus quoque pulchra sit, in intimis tamen suis multo est speciosior, multoquo luculentior; ubi nihil obscurum, nihil turbidum, nihil est inquietum: quia *pax multa diligentibus legem Dei, et non est illis scandalum* (Psal. cxviii, 163). Accessuri autem ad beatæ humilitatis intuitum, **262** omnem illam abjectionem, quæ ignavos et inconstantes animos deprimit, repellamus; nec generale nomen ita nos a iudicio discretionis excludat, ut omnes quoquomodo humiles patemus esse laudabiles. Imitatur quidem plerumque necessitas voluntatem, et ab imagine modestiæ parum differt forma segnitæ. Sed aliud est quod gravat, aliud quod exercet; nec in eundem finem venit labor indeclinabilis miseræ, et expetitæ fortitudo patientiæ. Unum est paupertatis vocabulum, sed non una mens pauperum: quia non idem est gaudere bene expensis divitis, quod aut gemere de non acquisitis, aut dolere de perditis. Timoris etiam quo Deus metuitur, nulla est in appellatione distinctio; sed aliud est timere quia peccaveris, aliud timere ne pecces; et ibi est formido de supplicio, hic sollicitudo de præmio. Ob hoc enim de illo servili metu dicitur quia *perfecta charitas foras mittit timorem* (I Joan. iv, 18); de hoc vero liberali: *Timor Domini* ^c *sanctus, manens in sæculum sæculi* (Psal. xviii, 10). Remota itaque illa specie humilitatis, quæ tota sine fructu est, voluntarios tantum pendamus affectus, qui etiamsi in gradibus meritorum inveniuntur impares, non sunt tamen ab ipsa virtute discordes.

CAP. III. *Primum humilitatis bonum, dilectionem et concordiam inter homines servare.* — Prima ergo humilitatis ratio in communis vitæ versatur officii, quibus et divina elementia conciliatur, et societas humana connectitur. Multum enim ad roborandum dilectionem valet, cum secundum doctrinam apostolicam, *invicem se homines honore præveniant* (Rom. xii, 10), et alteri alterum superiorem existimantes,

^a Sic melius ex eodem ms. Vat. Vulgati cum alio cod. Vat., *cavendam*.

^b Addidimus tibi ex mss. et ex editionibus Properi.

^c Vocem *sanctus*, quæ est etiam in psalmo, adjectivus ex utrisque mss. Vat. In recentiori **262**, pro

amant servire subjecti, et nesciunt timere prælati; cum et pauper divitem non sibi dubitat anteferre, et dives pauperem sibi gaudet æquare; cum et sordides non superbiunt de claritate prosapiæ, et pauperes non extolluntur de communione naturæ; cum denique non plus tribuitur magnis opibus quæz bonis moribus; nec major ducitur phalerata iniquorum potentia quam rectorum inhonora justitia. Ab hoc æquo et modesto jure concordiæ, in **263** quo nullum ^d est de gradu superiore certamen, nec felicitas aut inflat propria, aut urit aliena, pulchre et mirabiliter a plerisque proficitur ad illam humilitatis fortitudinem, quæ et se extra omnem constituit dignitatem, et mavult apta esse injuriis accipiendis, quam idonea repellendis; ut impleatur quod ait Dominus:

B *Qui vult tecum judicio contendere et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium; et quicumque te angariaverit mille passus, vade cum illo et alia duo* (Matth. v, 40).

^e Illudque quod Apostolus docet dicens: *Quare non magis injuriam accipitis? quare non magis fraudem patimini* (I Cor. vi, 7)? Tales enim multum ad imitationem ipsius Domini nostri et Salvatoris accedunt; qui *cum dives esset, pauper factus est* (II Cor. viii, 9); et, *cum malediceretur, non maledicebat; et percipienti se non comminabatur* (I Pet. ii, 23); et quoniam dixerat: *Diligite inimicos vestros, benefacite iis qui vos oderunt* (Matth. v, 44); ut hujusmodi benevolentiam confirmaret exemplo, ipse pro iis a quibus crucigebatur orabat.

CAP. IV. *Verum humilem, gloriam et opes sæculi*

C *fastidire.* — Qui ergo fideliter et scienter intelligunt quo opere salvati et quo pretio sint redempti, nolunt de mundi hujus sapientibus, nolunt esse de fortibus: quoniam, sicut ait Apostolus, *quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes: et infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia; et ignobilia mundi et contemptibilia elegit Deus, et quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret; ut non gloriatur omnis caro in conspectu ejus* (I Cor. i, 27): id est, ut nemo se placere Deo per mundi sapientiam putet, quæ tota carnalis est, et a vera sapientia cum omni sua vanitate destruitur: *Dominus enim novit cogitationes sapientium, quoniam vanæ sunt* (Ps. xciii, 11). Cum itaque discipuli veritatis humanam gloriam fugiunt, et a temporalium amore desciscunt, ut quæ Dei sunt sapiant, non quæ hominum, proficiunt sensibus, non deficiunt; neque vigorem cordis amittunt, sed excellentissimæ intelligentiæ lumen accipiunt; **264** viventes quidem in hoc mundo, sed omnes mundi strepitus relinquentes, *ut redimant tempus, quia dies mali sunt* (Ephes. v, 16). Quo autem pretio quies hujus temporis aptius comparatur, quam ut ipsi mundo omnes divitiæ, omnes dignitates et uni-

manens legitur *permanens*.

^d Verbum *est* supplevimus ex iisdem codd

^e Editi *Illud* sine conjunctione enclitica *quæ*. Hanc autem maxime necessariam nostri codices suggesterunt.

versarum cupiditatum materiæ refuquantur, et sancto beatoque commercio ematur Christiana libertas, sanctique filii Dei de paupertate divites, de patientia fortes, de humilitate sublimes? Non enim, ut dilectores hujus sæculi putant, pravi cordis aut segris est animi terrenas opes spernere, honores occiduos fastidire, nec ibi gloriam querere ubi *laudatur peccator in desideriis animæ suæ, et qui iniqua gerit benedicitur* (Ps. ix, 23). Unde si vere intelligatur, contemptus iste rerum præsentium ad quæ tendat, et qualia concupiscat, nihil hujusmodi mentibus relictis, nihil invenietur ^a erectius, quæ sacratissimis desideriis universa transcendunt, neque ad ullam creaturam quamvis potentem atque mirabilem, sed ad ipsum omnium visibilium et invisibilium ^b ambiunt creatorem; cui appropinquare clarescere est, quem timere gaudere est, cui servire regnare est.

CAP. V. *Non solos pauperes, sed etiam divites humilitate Christiana ornari posse.* — Sed hæc virtus qua temporalis copiæ et ^c potentiæ negligens ad vitam æternam ^d angusta viâ et ardua emittitur, non debet voluntarios pauperes in consortium Christianæ humilitatis admittere; eos autem a societate boni hujus excludere, qui ampla prædia, magnifica patrimonia, et multas in hoc sæculo possident facultates: cum in populo Dei multi semper qui divitiis bene uterentur extiterint, nec ullo modo vel dici vel cogitari liceat quod Abraham, et Isaac, et Jacob, quorum se esse Deum Dominus protestatus est (Exod. iii, 6), ideo vera humilitate caruerint, quia pauperes non fuerunt. Aut quod vir sacratissimus Melchisedech, Domini ei: Salvatoris nostri præferens formam (Hebr. vii, 3), non fuerit perfecte humilis, quia et sacerdotio eminebat et regno. Vel quod beato Job, **265** de quo Deus pronuntiat, dicens: *Numquid considerasti servum meum Job, quod non sit ei similis in terra, homo simplex et reclus, et timens Deum, et recedens a malo* (Job ii, 3)? Ideo virtus ista defuerit, quia erant (sicut scriptum est) in possessione ejus septem millia ovium, et tria millia camelorum, quingenta quoque juga boum, et quingentæ æsinæ, ac familia multa nimis;

^a Hæc nostrorum codicum lectio melior, quam vulgata electus.

^b P. Naanius vult legendum esse *abœunt*. »

QUESN.

^c Editi habebant *patientia*. Quesnellus *sapientia* ex ingenio reposuit, ea ratione ductus quia voci *patientia* sensus reluctatur, ut in annotatiuncula professus est; et hanc lectionem postremus editor Prosperi suscepit. Sed veram lectionem *potentia*, quæ antecedentibus maxime congruit, nostri codices suppediderunt.

^d Prius ita lectum est: *Ad vitam æternam angusta et ardua mittitur*; in hujus ultimæ vocis locum substituendum esse emittitur ante nos conject nonnullus. Petrus Nannius Alcmarius in scholiis ad S. Ambrosium Basileæ an. 1551 primum editis, putat in hunc modum posse corrigi, *per angusta et ardua mittit*; optime id quidem, si pro *mittit* posuisset *emittitur*. Similis loquendi modus in serm. 2 de Jej. Pent. c. 1: *Nam quia angusta et ardua declinantes, etc.*, qui est Math. vii, v. 14: *Quam angusta porta et arcta via est quæ ducit ad vitam*; quem Leo noster ita semper representat: *Angusta et ardua via quæ ducit*

A oratque vir ille magnus inter omnes Orientales (Job i, 3). * Qui si tunc istius gratiæ particeps factus est, quando omnibus facultatibus perditis, universa quoque familia filiisque privatus, et *percussus vulnere pessimo a planta pedis usque ad verticem capitis, testa sanicæ radebat, sedens in stercore* (Job ii, 7), ^f ad imaginem elationis tentationisque postmodum revocatus est, quando corporis incolumitate renovata, *septem rursus filiorum triumque filiarum factus est pater, et duplo in universam substantiam est ditatus augmento* (Job xlii, 10, 13). Absit autem ab animis fidelium tam irreligiosa persuasio, ut cuiquam sanctorum, quibus Deus et divitiæ est largitus et honores, ad capiendum veræ humilitatis meritum credatur ^g vel opulentia obfuisse, vel dignitas; cum eis ad hujus virtutis provectorum utraque profuerint. Quamvis enim *tota vita hominis tentatio sit super terram* (Job vii, 1, juxta LXX), et tam abundantia quam inopia, materia soleat esse peccati, cum vel dives extollitur ad superbiam, vel pauper prosilit ad querelam, extiterunt tamen in omni tempore, et in nostra quoque ætate non desunt, sicut et boni pauperes, ita et boni divites. Nec frustra beatus apostolus Paulus Timotheum admonet, dicens: *Divitiis hujus sæculi præcipe non superbe sapere, nec sperare in incerto divitiarum, sed in Deo, qui præstat vobis omnia abunde ad fruendum; bene agere, divites fieri in operibus bonis, facile tribuere, communicare, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum: ut apprehendant veram vitam* (1 Tim. vi, 17, C 19). Quod utique fieri in universa Ecclesia, quæ per totum mundum est diffusa, non dubium est, et pauperes Christi non eorum tantum facultatibus sustineri, qui ut expeditores Dominum sequerentur, simul se omnibus suis opibus exuerunt; sed eidem operi etiam illorum substantiis deservire, qui possessionibus suis non aliter quam rebus pauperum præsumo, ^h et ecclesiasticæ utilitati sub quadam procuracione famulantur, elaborantes singuli pro suarum virtutum portione, ut ad victum atque vestitum familiæ Dei necessaria conferantur, et simul prospici-

ad vitam, ut serm. 5 de Nativ. Dom. c. 4, septimo de Quadrag. c. 1, etc., ex quo et nonnulla probatio elicitur, qua hanc ipsam epistolam S. Leoni vindicetur. » QUESNELLUS. — Hinc autem edidit: *Ad vitam æternam per angusta et ardua emittitur*. Sed huic arbitrarie emendationi lectionem nostrorum mss. Vat. textui insertam prætulimus.

^e Editi: *Quasi tunc*; et post nonnulla Quesnellus ante voces *ad imaginem elationis* addidit *aut*, quod in editis deerat. Utroque autem modo lectio corrupta, de qua novissimus Prosperi editor nonnihil conject; sed codicibus destitutus, Quesnelli lectionem secutus est. Nostri codices veram lectionem præbuerunt.

^f Ob corruptam lectionem *Quasi* Quesnellus addidit *aut*, ut antecedenti annotatione monuimus. Vera autem lectione inducta nostrorum mss. præsidio, hoc additamento opus non est. Mox *tentationisque* ex iisdem mss. addidimus.

^g Quesn., et *opulentia*. Correximus ex editis Prosperi nostrisque codicibus.

^h Itæx mss. Vat. Editi: *Ut ecclesiasticæ utilitati... famulentur*.

cientes ut in domibus ipsorum sub justo sanctoque moderamine omnes et benignitas foveat, et disciplina contineat : dicente Apostolo : *Si quis autem suorum, et 266 maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit, et est infideli deterior* (1 Tim. v, 8).

CAP. VI. *Omnes sanctos Ecclesie filios aliis rebus dispares, sola humilitate pares effici.* — Cum itaque Ecclesia Dei, quæ est corpus Christi, ita sit multimoda varietate contexta, ut in unum decorem etiam quæ non sunt paria concurrant, et de omni genere hominum, de omni gradu officiorum, de omni mensura operum, de omni qualitate virtutum fiat totius ædificationis inseparabilis connexio et indifferens pulchritudo, nec desit soliditati quod non defuerit portioni, tantaque ibi sit pax tantaque concordia ut non possit esse nisi omnium quod est etiam singulorum, indubitanter apparet copulatricem quamdam esse virtutem, qua sibi confœderatur et concinit multiplex sanctorum unitas et speciosa diversitas. Hæc autem virtus vera humilitas est quæ inter quoslibet meritorum gradus numquam sui potest esse dissimilis. Nam et in officiorum vicissitudine, et in mansuetudinis lenitate, et in voluntariæ paupertatis electione, invenitur multa distantia, et alter altero in proposito sui devotione aut major aut minor est ; in vera autem humilitate nihil divisum, nihilque non solidum est ; et ideo, omnes participes suos unum facit, quia inæqualitatem ipsa non recipit.

CAP. VII. *Veram humilitatem in perfecta et integra gratiæ confessione consistere.* — Hujus igitur boni proprietatis in confessione est gratiæ Dei, quæ tota repellitur nisi tota suscipitur. Sicut enim alienus est a numero fidelium et a sorte sanctorum qui in aliquo a catholica veritate dissentit, ita extra gratiam efficitur, qui aliquid de ejus plenitudine distinetur, quasi homo auxilio Dei in quadam actionum suarum parte egeat, in quadam autem parte non egeat, sitque ullum tempus ullumve momentum quo perniciosum illi esse non possit si ab eo Spiritus sanctus defuerit ; qui utique secundum veræ Deitatis essentiam ubique totus est, et omnia comprehendit ; sed ab illis modo quodam intelligitur recedere, quos destitit gubernare. Cessatio quippe auxilii ejus pro absentia accipitur, quam sibi insanissime utilem putat qui in iis quæ recte gesserit se magis quam 267 Deum gaudet operatum. Plene ergo et veraciter confitenda est gratia Dei, de cujus hoc primum munere est ut auxilium ipsius sentiat. Propter quod dicit Apostolus : *Nos autem non spiritum mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis* (1 Cor. ii, 12). Unde si quis est qui aliqua se habere existimat bona, quorum non Deus largitor sit, sed ipse sibi auctor existat ; manifestum est hunc non Dei spiritum habere, sed mundi, et de illa sæcularis sapientiæ tumere doctrina, de qua dicit Dominus : *Perdam sapientiam sapientium, et prudentiam*

A prudentium reprobabo. Ubi sapiens ? ubi scriba ? ubi conquisitor hujus sæculi ? Nonne stultam fecit Deus sapientium hujus mundi (1 Cor. i, 19) ? Secundum quam, sicut ait Apostolus, quidam cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt ; sed evanuerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est cor insipiens eorum. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt (Rom. i, 21). Videsne qualis superbis retributio debeatur, et quali mercede replentur, qui si quo modo ad cognitionem veritatis accesserint, suæ hoc sapientiæ tribuunt, et de naturali ingenio gloriantur ; tamquam Deum, non Dei munere, sed proprii intellectus facultate cognoverint ? Omnia quidem elements mundi, et universæ creaturarum naturæ, hoc ipsa sui exigunt specie, ut invisibilia Dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciantur (Rom. i, 20) ; et in pulchritudine cœli et terræ quædam sunt paginæ ad omnium oculos semper patentes, et auctorem suum numquam tacentes, quarum protestatio doctrinam imitatur magistrorum et eloquia Scripturarum. Sed quidquid illud est quo corporeorum sensuum exteriora pulsantur, in agro cordis cui impenditur ista cultura, nec radicem potest figere, nec germen emitere, nisi ille summus et verus agricola potentiam sui operis adhibuerit, et ad vitalem profectum ea quæ sunt plantata perduxerit. Sive enim contemplatio creaturarum, sive sacrorum series voluminum, sive scientia disserentium, sincero et assiduo testimonio prædicet veritatem, neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus (1 Cor. iii, 7.)

CAP. VIII. *Superborum ruinam omnium esse gravissimam.* — Inter omnes igitur lapsus hominum, inter omnia commissa peccantium, nulla est gravior quam superbiorum ruina ; maxime cum ipsa elatio in Deum tendit injuriam. Nam aliter inflantur, qui cupiditate extollentiæ singularis omnibus appetunt anteferri ; 268 aliter vero intumescunt, qui Dei auxilium resistentes, quæ fieri sine ipsius opere non possunt, ex sua perfici virtute contendunt, et spem suam a Domino auferunt, atque ad se transfertur : ut adimpleatur in eis quod scriptum est : *Maledictus homo qui spem habet in homine, et firmat carnem brachii sui, et a Domino discedit cor ejus* (Jer. xvii, 5). Hæc superbia a diabolo sumpsit exordium : qui quoniam sua, quam a Creatore acceperat, potentia et dignitate sibi placuit, seque auctoris sui gloriæ comparavit, cum iis angelis quos in consensum impietatis suæ traxerat, a cœlesti humilitate dejectus est. Et ideo primis hominibus nocere potuit, quia illis male credulis per mendacia venenata persuasit ut meliores se futuros putarent, si in libertatem sui arbitrii prosilirent, quam si in legis datæ custodia permanerent.

CAP. IX. *Superbiam, qua quis suorum sibi vult auctor esse bonorum, omnis esse peccati initium.* — Sive itaque in lapsu diaboli, sive in prævaricatione

^a Sic nostri codd. Vulg., sint.

^b Unus cod. Vat., sint.

^c Forte, sublimitate.

^d Sic Quesnellus cum editione Parisiensi S. Ambrosii an. 1569, sicut et in novissima editione Prosperi. Al., in libertate ; et ita nostri codices.

hominis, initium peccati superbia est, quæ congruenter et avaritia nominatur, quia utraque appellatio eum significat appetitum qui et suam mensuram concupiscat excedere, et non dignetur dives esse, nisi propriis: tamquam habeat hoc simile Deo, ut bonorum suorum ipse sibi ^a fons, ipse sibi sit copia. Hæc autem elatio de perverso usu donorum Dei nascitur. Nam si conditor naturarum nulla pulchra, nulla sublimia naturis rationabilibus contulisset, unde se extollerent non haberent. ^b Nemo enim de iis quæ non accepit superbit, nec infari quisquam de eo potest, quod a participatione ejus alienum est. Numquam gloriatur de sobrietate temulentus, neque de benevolentia invidus, aut de lenitate sævus, vel de castitate extollitur impudicus. Ipsa se a virtutibus vitæ secernunt, et cum in peccatis agitur, non insita per naturam, sed ex mala voluntate concepta ^c ut propria diliguntur: quia, sicut scriptum est, *mendax de proprio loquitur* (Joan. viii, 44). Cum autem in bonis et rectis actibus laudabilis vita ducitur, Dei est quod geritur, Dei est quod amatur. *Omne enim datum optimum et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum* (Jac. i, 17). Unde quia inter vitia aut nulla est aut rara jactantia, et facile spernitur qui de opprobrio gloriatur, malum superbiæ maxime virtutibus est cavendum, quia nullis opportunius insidiatur, quam quibus laus justa deletor.

269 CAP. X. *Ex bonis operibus superbiam et Pelagianam hæresim esse natam; nec non et Pelagianorum reliquias.* — Cum ergo per ineffabilem misericordiam Dei captivis libertas, perditis salus, mortuis vita reparatur, cum in sacramento crucis et resurrectionis Christi ad novitatem redit vetustas, et ad innocentiam regeneratur impietas, antiquus hostis malignus fremit et acrius inardescit, et cum innumeris nocendi artibus humanum genus nitatur evertere, serens discordias, incitans iras, acuens cupiditates, suadens turpia, falsa commentans et errorum laqueos per opinionum commenta multiplicans, plus uritur de virtute stantium quam lætetur de fragilitate labentium. Multi enim servientes Deo, et in lege ejus die ac nocte meditantes, *crucifixæ carnis suam cum desiderii et concupiscentiis*, omniumque illecebrarum incentiva domuerunt; non damnis victi, non persecutionibus fracti, non prosperitatibus depravati, mundum istum nec dilexere obsequentem, nec timere terrentem. Tantam itaque firmitatem, et tam sublime propositum qua impugnatione diabolus posset adoriri, nisi ut quibus non potuerat persuadere vitiorum

^a Editio Prosp., *sit fons*.

^b Vulg. corrupte: *Non enim*. Nostri codd. emendationem præbuerunt.

^c Sic Quesn. probe correxit, cum in editis et nostris etiam mss. mendose legatur, *et propria*.

^d Ita nostri codd. et editi Prosperi. Quesn., *ut inde*.

^e Antiquæ edit. Prosp., *innumerabilia*. Emendationem Quesn. nostri codices approbant.

^f Carpit hunc locum Quesnellus dissert. 4, c. 6, n. 5, ac si Auctor romanæ sedis gloriam elaturus, eidem tribuat, quod Africanis Prosper asserit. Sed

amore, immitteret laudis cupiditatem; ^d et inde novissima instrueretur tentatio, unde nocuit prima deceptio? Non itaque desidiosis et tepidis, neque inertibus et incultis, sed magis quibusdam animis sedulis et bonorum actuum probitate luculentis, per gloriam irrepsit humanam; et quos impulsione non movit, elatione dejecit. Quanto enim clariiores erant meritis, tanto eos aptiores suis invenit insidiis. In paradiso namque Ecclesiæ constitutos, et virtutum deliciis abundantes, ad confidentiam liberi incitavit arbitrii, ut profectus suos in se constituerent, et ad arborem propriæ voluntatis manum præsumptionis extenderent. Restiterunt quidem huic impietati recta ^e innumerabilium corda sanctorum, et non solum docti quique pontifices, verum etiam universales Ecclesiæ plebes, apostolicæ sedis ^f exemplo, insaniam novi dogmatis horruerunt. Sed invenerunt ^g quidam viperina consilia, quibus doctrinæ suæ virus infunderent, et quorum linguam per dolos falsæ rationis armarent. Hinc illa erat naturæ humanæ fraudulenta laudatio, et illæ per omnes homines originalis defensio dignitatis; hinc **270** Adæ peccatum exemplo posteris asserebatur nocuisse, non transitu; et quam illi possibile fuerat non violare mandatum, tam liberum esse unicuique declinare delictum; hinc evacuatio baptismatis parvulorum, qui sola adoptione donari, nullo ^h autem reatu dicerentur absolvi; hinc postremo divinæ gratiæ simulata et insincera confessio, quæ secundum merita daretur, non ex qua merita nascerentur. Quam ⁱ partem superbiæ prædicationis quidam sibi, cum cætera abnuerent, servaverunt. Sed hoc eos aut nimis imperite aut valde nequiter fecisse non dubium est, ut omnium hominum generalem ruinam meritorum privilegio subleverent; et cum inter nostros originalis peccati vulnera faterentur, inter suos tamen hoc tenere ostenderent, quod primorum hominum prævaricatio solis imitatoribus obfuisse; naturalem autem facultatem nihil sui in alieno amisisse peccato, cui et possibile esset et liberum per voluntariam devotionem promereri gratiæ largitatem.

CAP. XI. *Omnes in peccato natos, a salute alienos esse, nisi in Christo renascantur.* — Verum istam damnati dogmatis portionem catholicæ mentes facile intelligunt, et merito detestantur. Dicente enim Domino Jesu: *Non est opus sanis medicus, sed male habentibus; non enim veni vocare justos, sed peccatores* (Luc. v, 31); convincuntur isti in superbia etiam sine voce clamare: Sani sumus, opus medico non habemus; quæ nobis exspectanda sunt præsidia de ope gratiæ, qui

quo sensu et quam vere Auctor scripserit, ex ipsomet Prospero demonstrabimus in observ. ad citatam dissertationem num. 8 et seqq.

^g Ita cum Quesn. nostri codd. In postrema edit. Prosperi, *quosdam*.

^h Sic iidem mss. libri. Editi, *tamen*.

ⁱ His postillam Quesnellus affixit: *Pelagianorum reliquias Semipelagiani*, ac si ad Semipelagianos sequentia pertineant. Sed hæc spectare ad quosdam occultos Pelagianos ostendimus pluribus in observ. ad dissert. 2, n. 4.

bus suppetunt vires de incolumitate naturæ? Non autem frustra Joannes protestatur et dicit: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi* (Joan. 1, 29). Nec frustra scriptum est: *Nemo mundus a særde, nec infans, cujus unius diei vita est super terram* (Job xiv, 4, juxta LXX); et: *Quis poterit facere mundum de immundo conceptum semine? Nonne tu qui solus es* (Ibid. juxta Vulg.)? Propter quod, sicut nunc in Ecclesia manet constitutio Salvatoris dicentis: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non intrabit in regnum cælorum* (Joan. iii, 5); ita sacratissime erat in lege præcautum ut natus puer, nisi die circumcideretur octavo, exterminaretur anima ejus de populo suo (Gen. xvii, 14), nullum in hæreditate Israel habitura consortiam. Quæ omnia, et multo plura documenta, non tanta cura sacris paginis Spiritus sanctus inseruisset, si talis esset natura in filiis Adam, qualis in ipso est principaliter instituta. **271** Sed quia Filius Dei venit ut solveret opera diaboli (I Joan. iii, 8), et ut quæreret ac salvaret quod perierat (Luc. xix, 10), manifestum est omnes in Adam damnationi obnoxios esse nascendo, nisi in Christo liberati fuerint renascendo. Unde vigilanter nobis considerandum est in ipso regenerationis munere quid geratur. Quamvis enim ad unum concurrant omnes ejusdem mysterii portiones, aliud tamen est quod visibiliter agitur, aliud quod invisibiliter celebratur; nec idem est in sacramento forma, quod virtus, cum forma

humani ministerii adhibeatur obsequio, virtus autem per divini operis præstetur effectum; ad cujus utique potentiam referendum est quod dum homo exterior abluitur, mutatur interior; et fit nova creatura de veteri, vasa iræ in vasa misericordiæ transferuntur, et in corpus Christi convertitur caro peccati; de impiis justis, de captivis liberi, de filiis hominum fiunt filii Dei, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate viri, neque ex voluntate carnis; sed ex Deo nati sunt (Joan. 1, 13). Quod quia indubitanter accepimus, verissimum est quod Apostolus docet, dicens: *Quicumque enim spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei* (Rom. viii, 14). Unde videant cujus se haberi filios velint, qui definerint omnes homines voluntate propria regi, cum idem Apostolus protestetur et dicat: *Qui spiritum Christi non habet, hic non est ejus* (Rom. viii, 9).

CAP. XII. In solo Deo esse gloriandum, a quo omnis virtus, gloria et sapientia est. — Refutata igitur super-

^a Editi cum uno nostro cod. Vat. addunt cum. Melius delevisimus auctoritate alterius ms.

^b Ita Quesn. et novissimus editor Prosperi. Vulg. anteriores cum recentiori ms. Vat., cui virtus et gloria Dei est. Alius cod. Vat., cui virtus est gloria Dei.

^c Editi, Hinc etiam. Nostrorum codicum lectio melior.

A quoniam gloria virtutis eorum tu es (Psal. LXXXVIII, 17). Qui et sibi piissime confitetur Dominum in sanctis suis esse laudandum, dicens: *Mirabilis Deus in sanctis suis: Deus Israel spes dabit virtutem et fortitudinem plebi suæ* (Psal. lxxvii, 36). ^a Itaque etiam Jeronimus concordat et dicit: *Hæc dicit Dominus: Non gloriatur sapiens in sapientia sua, et non gloriatur fortis in fortitudine sua, et non gloriatur dives in divitiis suis; sed in hoc gloriatur qui gloriatur, intelligere et scire quia ego sum Dominus* (Jerem. ix, 23, 24). Ipse vero intellectus et scientia unde habeantur, pendunt Proverbia Salomonis, et dæunt: *Quoniam* **272** *Dominus dat sapientiam, et a facie ejus scientia et intellectus* (Prov. xi, 6). ^d Et in Ecclesiaste libro ipsius legimus quod et corda et opera justorum in manu Dei sunt, et tantum in studiis suis proficiant, quantum eos ille provexerit. *Quantumcumque, inquit, laboraverit homo ut quærat non inveniet. Et quodcumque dixerit sapiens ut sciât, non potest invenire, quia universum hoc vidit cor meum, quia justis et sapientis, et operationes eorum in manu Dei* (Eccle. viii, 17; ix, 1). Tale est quod Apostolus prædicat, dicens omne verbum bonum et omne opus sanctam ^e donum esse Spiritus sancti, sine quo nihil recte agatur. *Ideo, inquit, notum vobis facio quod nemo in spiritu Dei loquens dicit anathema Jesu, et nemo potest dicere, Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto. Divisiones vero sunt gratiarum, idem autem Spiritus; et divisiones ministrationum sunt, idem autem Dominus; et divisiones operationum sunt, idem vero Deus qui operatur omnia in omnibus. Unicumque autem datur manifestatio Spiritus ad utilitatem. Alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ, alii autem sermo scientiæ secundum eundem Spiritum, alteri fides in eodem Spiritu; et alii operatio virtutum, alii prophetia, alii discretio spirituum, alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum. Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult* (I Cor. xii, 3).

CAP. XIII. Sine Christi operantis in nobis auxilio nihil boni nos agere; nec ita auferrî liberum arbitrium, sed jurari. — Sunt et alia innumerabilia testimonia quæ ex paginis et novi et veteris Testamenti quadam eondematione confirmit hanc esse veræ humilitatis excellentissimam dignitatem, ut omnia quæ hominem faciunt christianum ad divinæ gratiæ donum referantur. Sed tantam multitudinem sententiarum in unum congerere immodicum fuit, præsertim cum mihi sermo esset ad sanctimoniam tuam, cui ex formula eorum quæ commemoravimus omnia se aut recordanti offerant aut legenti, licet quædam etiam brevissima tantæ sint plenitudinis, tantæque virtutis, ut nullo adversantis ingenio possint in sensum alium detorqueri.

^d Vulg., Unde in Ecclesiastæ libro, vel in Ecclesiaste. Nostros cod. Vat. prætulimus.

^e Idem codd., dilexerit.

^f Cum in anterioribus editis haberetur donum est, Quesnellus, omnia voca donum, ex est scripsit esse. Nostri codd. veram integramque lectionem dederunt.

^g Sic iidem mss. libri Vat. Editi, alteri

Nam quæ contradictio admitti potest in eo quod ipsa Veritas discipulis suis per Evangelium Joannis dixisse narratur : *Sicut palmes, inquit, non potest facere fructum nisi manserit in vite, sic nec vos, 273 nisi in me manseritis. Ego sum vitis, vos palmites. Qui manet in me et ego in eo, hic fert fructum, quia sine me nihil potestis facere (Joan. xv, 4, 5).* Nonne convincitur palmes elatus quod omni fertilitate vacuatur, si vitis ubertate non alitur? Quis enim sine auxilio gratiæ fructum potest afferre justitiæ, aut quis audet dicere se a Christo non dividi, qui Christum in se difficitur operari? An forte verendum est ne liberum tollere videamur arbitrium, cum omnia per quæ propitiatur Deus ad ipsum dicimus esse referenda? Quod nequaquam esse consequens a luce veritatis ostenditur : operante enim Spiritu Dei juvatur arbitrium, non aufertur : et hoc agit gratia, ut voluntas peccato corrupta, vanitatibus ebria, seductionibus circumsepta, difficultatibus impedita, non remaneat in languoribus suis, sed per opem miserentis medici curata revalescat, et gaudeat se non interrogantem edoctam, et non quærentem esse quæsitam, quia impletur quotidie quod Isaias propheta prædixit : *Quibus non est annuntiatum de eo, videbunt; et qui non audierunt intelligent (Isa. lii, 15).* Quomodo autem hoc fiat Joannes docet dicens : *Scimus quia ex Deo sumus, et mundus totus in maligno positus est; et scimus quoniam Filius Dei venit et dedit nobis sensum ut cognoscamus verum Deum, et simus in vero Filio ejus (Joan. v, 19, 20).* Quod utique nunc b quoque eadem potentia Dominus indesinenter operatur, qui ait : *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (Math. xxviii, 20).*

CAP. XIV. *In nullo gratiæ operationem ab humana voluntate præveniri.* — Ut ergo misericordiam Dei quæramus, Dei misericordia est qui ait : *Miserebor cui misertus ero, et misericordiam præstabo cui misericordiam præstitero (Rom. ix, 15).* Unde mire per Jeremiam idem Dominus manifestat, quod Dei gratiam nemo præveniat merito suo, sed propter dilectionem qua Deus diligit etiam aversos ad misericordiam trahi. *Dilectione, inquit, æterna dilexi te : propterea traxi te ad miserationem, quia edificabo te, et ædificaberis, virgo Israel (Jerem. xxxi, 3).* Cui sententiæ Joannes quoque apostolus congruit dicens : *Non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse dilexit nos; et infra : Nos ergo diligamus, quoniam Deus prior dilexit nos (I Joan. iv, 10, 19).* Paulus quoque apostolus in eadem est sententia, dicens in Epist. ad Timoth. ii : *Collabora Evangelio secundam virtutem Dei qui nos liberavit et vocavit vocatione sancta, non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum et gratiam, quæ 274 data est nobis ante tempora æterna (II Tim. ii, 8, 9).* Ad Titum etiam scribens, docet nullo bono hominis merito Dei

A gratiam præveniri. *Eramus, inquit, et nos insipientes aliquando, increduli, errantes, servientes desideriis et voluptatibus variis, in malitia et invidia agentes, odibiles, odientes invicem. Cum autem benignitas et humanitas apparuit Salvatoris nostri, non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit, per lavacrum regenerationis Spiritus sancti quem effudit abunde in nos per Jesum Christum Salvatorem nostrum, ut justificati gratia ipsius, hæredes simus secundum spem vitæ æternæ (Tit. iii, 3-7).* Omnis igitur illuminatarum mentium pius motus alienari quidem non potest a propria hominis voluntate, siquidem nihil recte faciet nisi quod volens egerit; sed ut ad id quod æquum et utile est animi tendat intentio, de illius æternæ et incommutabilis voluntatis inspiratione concipitur. Et sicut arte medici fit in oculis caligantibus, ut possint videre quod non vident, nec tamen non ipsorum est visio quam medicina contulerit, ita in cordibus tardis et hebetibus per Spiritum sanctum acies obducta tergitur, et de vero lumine tenebræ jam et deficientes lucernæ lumen accipiunt; nec tamen nisi ipsarum erit quidquid fulgoris acceperint. Unde dicit Dominus : *Ignem veni mittere in terram; et quid volo nisi ut ardeat (Luc. xii, 49)?* Et idem jubet ut lucernæ nostræ sint semper ardentes, ut scilicet superno igne accensus animus non tepescat, sed studeat semper ardere; ac si vigorem ejus aliqua turbarit adversitas, unde cœpit inflammari, inde poscat igniri.

CAP. XV. *Ideo dari præceptum ut præcipientis quærat auxilium, cui homo obediendo cooperetur.* — Proinde quia manifestissime et prophetica, et evangelica, et apostolica doctrina, nec superbos nos vult esse, nec desides cooperatores nos esse oportet gratiæ Dei, ut illam excitantem, juvantem, locupletantem et quotidie provehentem, vigilanter et sobrie subsequamur, numquam æssantes ab actione gratiarum, quia inter secunda vitæ istius et adversa, quibus gemina semper tentatione pulsamur, si proficimus, inde alimur; si stamus, inde subsistimus; si recidimus, inde reparamur. Dicit enim Spiritus per prophetam David : *A Domino gressus hominis dirigentur, et viam ejus volet. Cum ceciderit, non collidetur, quia Dominus supponit manum suam. Non itaque frustra præcipitur ut boni simus, cum 275 dicitur : Declina a malo, et fac bonum (Psal. xxxvi, 23, 24, 27).* Sed nec frustra per Jeremiam dicit Dominus : *Timorem meum dabo in cor eorum, et visitabo eos ut bonos eos faciam (Jerem. xxxii, 40, 41).* Nec superflua erat præceptio Pauli apostoli ad Romanos dicentis : *Noli vinci a malo, sed vince in bono malum (Rom. xii, 21);* cum Corinthiis dicat : *Oramus autem ad Deum ut nihil mali faciatis (II Cor. xiii, 7).* In omnibus enim monitis Dei atque mandatis una eademque ratio est et divinæ gratiæ et humanæ obedientiæ; nec ob aliud unquam

* Erat in Vulg., veritatis ostenditur, sine vocula luce. Quesnellus defectum suspicatus, notavit in postilla : *Videtur hic deesse VOCE, aut quid simile.* Unus e nostris codd. supplevit luce; alius alia ratione,

veritas ostendit.

b Vox quoque addita ex vetustiore cod. Vat.

c In eodem ms. posteriori manu voci sancta superadditur sua.

datur præceptum, nisi ut quærat præcipientis auxilium. Voces enim docentium et litteræ paginarum quæ ad eruditionem audientium vel legentium Deo serviunt, non carent ejus virtute cui serviunt; et quando id quod jubetur ^a obedienter perficitur, tunc effectus divini operis declaratur.

CAP. XVI. *Quantopere cavenda sit in bonis operibus elatio, quæ omnia corrumpit.* — Vigilant autem tentatoris insidiæ, ut ubi proficit devotio, surrepat elatio, et ut homo de bono opere in se potius quam in Domino gloriatur. Sed sollicitudo nos Apostoli contra hoc periculum monet dicens: *Cum timore et tremore vestram salutem operamini. Deus est enim qui operatur in vobis et velle, et operari pro bona voluntate.* (Philip. 11, 12, 13.) Quanto ergo excellentius in mandatis Dei quique proficiunt, tanto majores habent causas formidinis et tremoris: ne de ipsis probitatis augmentis mens sibi conscia et laudis avida in superbie rapiatur excessus, et fiat immunda vanitas, dum sibi videtur clara virtute. Sed contra hoc periculum quid beatus Petrus in prima Epistola prædicet audiamus: *Si quis, inquit, loquitur tamquam sermones Dei; si quis ministrat, tamquam ex virtute quam administrat Deus: ut in omnibus honorificetur Deus per Jesum Christum, cui est gloria et imperium in sæcula* (I Petr. 1v, 11). ^b Idem in Epistola secunda: *Gratia, inquit, vobis adimpleatur in recognitione Domini nostri Jesu Christi, qui nunc omnia nobis divina virtute sua, quæ ad vitam et pietatem pertinent, donavit per agnitionem suam, qui vocavit nos propria gloriæ virtute; per quam maxima nobis et pretiosa promissa donavit: ut per hæc efficiamini divinæ consortes naturæ, fugientes ejus quæ in mundo est concupiscentiæ corruptionem* (II Petr. 1, 2, 4). Si ergo omnia quæ ad vitam et pietatem pertinent Deus nobis divina sua virtute donavit, nihil magis fugiendum est quam appetitus hujus concupiscentiæ, quæ virtutem negat divini operis, amore propriæ dignitatis; **276** et cum aliæ cupiditates ea tantum bona quibus adversantur, imminuant, hæc dum omnia ad se trahit, simul universa corrumpit. Cum itaque totius superbie generale nomen odiosum sit, sive illa de honore suo, seu de nobilitate, vel ^c de immodicis opibus intumescat, hæc pars ipsius omnibus tentationibus nocentior invenitur, quæ videtur iis quas perditas cupit, amica esse virtutibus. Sed quia sublimiora quæque gravius corruunt, gaudet princeps superbie, eos quos potuerit sua impulsione prosternere, ad celsiora crevisse.

CAP. XVII. *Per humilitatem homo vere Deo subditur et unitur.* — Huic autem malo firmissimum bonum

^a Prætulimus obedienter auctoritate vetustioris cod. Vat. Al., ab obediente.

^b Quesnellus, *Item in Epistola.* Novissima editio Prosp., *Item idem in Epistola.* Cod. Vat. 262, *Idem ipse in Epistola.* Vetustioris mss. lectionem adoptavimus.

^c Particulam *de* ex mss. et ex edit. novissima Prosp. inseruimus.

^d Vulg., *ipsa.* Prætulimus lectionem mss. Vat. 268, quæ æquissima quidem videtur, et sequentibus etiam

humilitatis occurrit. Quam ideo diximus veram, quia omnium virtutum inexpugnabilis fortitudo, et quædam suorum est vita membrorum. Discernimus enim illam ab iis officiis quæ potest etiam cum mundi sapientibus habere communia, et in eo proprietatem ipsius definimus, quod per omnia Deo subditur. Nec potest quidquam de meritis suis perdere, quorum causas atque profectus non in se, sed in suo auctore constituit. Dignum quippe est ut imago Dei Deo splendeat, et inde pulchra, inde sit compta, dicens: *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine* (Psal. 1v, 7); alioquin adultera est, et a divino aliena conjugio, si alterius cujusquam decorem in speculo sui cordis ostentat, aut ullis aliis monilibus acquiescit ornari, nisi illis quæ de thesauris sponsi per sancti Spiritus pignus accepit.

CAP. XVIII. *Demetriadi magis humilitate opus esse, propter et virginitalis puritatem et familiæ splendorem.* — Si autem quælibet anima Christiana hujus debet continentie soliditate muniri, quia omnes nuptiale sacramentum in quocumque vocationis suæ ordine susceperunt, quanto magis personæ tuæ dignitas presidio hujus virtutis armanda est, cui de opulentissimis gratiæ Dei donis tam multiplex se ingerit materia gloriandi. Quamvis enim communis tibi sit cum multarum virginum puritate virginitas, non tamen facile reperitur quæ possit tibi magnificentia domus et splendore antiquissimæ familiæ comparari. De quibus ut non superbias, nec tibi hoc ipsum, quod eis Christum præposueris, **277** ascribas; ^d ipse est vera humilitas, vera charitas, vera virginitas. Ab omni quippe contaminatione mens libera est, quæ sive in se, sive in proximo nihil diligit, nisi quod ^e ex Deo esse non ambigit. Nam amare aliquid quod non ex opere et spiritu Dei sit, non est casta dilectio, et sufficit tentatori sublimes et claras animas hæc illusionem violasse, ut quas ad illicita non impulit, ^f placendi sibi ad elationem dejecerit.

CAP. XIX. *Sive charitate, quæ non quærit quæ sua sunt, nihil prodesse.* — De hac charitate sine dubio Apostolus loquebatur, et istius proprietatem subtilissimis discretionibus eliquabat dicens: *Si linguis hominum loquar et angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut æsonans aut cymbalum tinniens. Et si habuero prophetiam, et noverim mysteria omnia et omnem scientiam, et habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, et si tradidero corpus meum ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi pro-*

congruentior.

^e Ita ex eodem cod. Editi, *ex Deo esse novit.* Alius cod. 262, *pro non ambigit* habet *novum didici;* ubi forte natum scribendum fuit.

^f Editi ante Quesn., *placendo sibi ad elationem.* Quesn. ex arbitrio emendavit *de elatione.* Utrique nostri codd., *placendi sibi;* sed unus *ad elationem* errore librarii scriptum videtur. Id autem prætulimus,

dest (I Cor. XIII, 4-5). In quarum definitionum formula multo laborarems obscuro, nisi sequentia demonstrarent quæ esset species istius charitatis, cui soli tot operum labores, tot virtutum merita ^a non perirent. Est enim ut multiplex loquendi peritia, quæ non solum ad omnem ^b humanæ facultatis artem, sed etiam ad angelici eloquii pervenerit facultatem, si charitate careat, inutili æris sono et tinnitui sit comparabilis cymbalorum: esto ut habens prophetiam et scientiam, habens fidem dæmonibus imperantem, nihil sit, quia charitate sit vacuus; ^c verum ut etiam ille ab hac esse possit alienus, qui in alimoniam pauperum suas distribuerit facultates, vel qui corpus suum igne torrendum pro Christi confessione tradiderit, incredibile videretur, nisi beatus Paulus hoc diceret. Qui tamen cum ejusdem charitatis membra describeret, doceretque qualis esset hæc virtus, sine qua nullæ possint prodesse virtutes: **278** *Charitas, inquit, patiens est, benigna est; charitas non amalatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non querit quæ sua sunt* (I Cor. XIII, 4, 5), et reliqua.

CAP. XX. *Vanam proprii meriti gloriam omni esse peccato nocentior.* — Inflatio ergo et ambitio, et propriorum bonorum superba defensio possunt destruere eleemosynas, possunt evacuare martyria; si et magnas opes amore quis humanæ laudis effundat, et sæva supplicia, non ea fortitudine quam Deus tribuit, sed ea quam de se præsumpsit excipiat. Hoc est enim propria fiducia inflari, hoc vanam gloriam quibuslibet ambire dispendiis, hoc postremo est nolle ^C habere quæ Dei sunt, et ibi suum constituere meritum, ubi divinum cessarit auxilium. Hæc superbia omni peccato nocentior, omni genere est elationis ^d insanior. A quibuslibet enim lapsibus delictorum facile surgitur, quando opem a reparatore suo poscit elisus. Huic autem ruinæ nihil subvenit, quia aut difficile peccatum suum superbus agnoscit, aut etiam si intellexerit, non currit ad medicum, sed de se sibi remedium pollicetur; nec umquam ibi proficit cura, ubi morbus est ipsa medicina.

CAP. XXI. *Superbiæ virus sola humilitate et charitate, quæ se invicem complectuntur, excludi.* — ^e Hunc autem corruptissimum pestilentiae istius statum spiritus veræ humilitatis et veræ charitatis excludit; in nullo enim hæc virtutes ab invicem dividuntur, et ambarum tam indiscreta connexio est, ut qui in una

^a Edit. Duac. et Colon. Prosperi, non præirent.

^b Ita edit. Prosperi. Al., humanam.

^c Quesn. addit vocem verum, quæ et in nostris mss. et in editis deest. Eam nihilominus sensui fere necessariam cum novissimo Prosperi editore retinimus.

^d Forte, insanabilior. Quesn. — Post pauca unus Vat. ms. cod., opem reparatoris sui; alius, opem reparatori suo.

^e Quesn., Hinc autem; et dein cum cæteris editis, ipsius statum. Nostri codd. meliorem lectionem dedere.

^f Cum in editis esset charitatem, Quesnellus vanitatem substituit; et hanc notam subjicit: ^g In omnibus codicibus excusis legitur, charitatem; quod quam

A earum construitur, simul utraque potiat. Sicut enim pars charitatis est humilitas, ita pars humilitatis est charitas. Et si illa recolamus quæ sine bono charitatis infructuosa esse Apostolus definit, invenimus eadem similem habere ^f qualitatem, si eis humilitas vera defuerit. **279** Quem enim fructum habebit, aut cum inflatione scientia, aut cum humana gloria fides, aut cum jactantia largitas, aut cum elatione martyrium? Unde quia in ^g destructionem superbiæ, et humilitas tendit et charitas, de utraque habeatur dictum quidquid de una est disputatum.

CAP. XXII. *Nihil boni esse a nobis quando nec ipsa recta oratio.* — Superest nunc, sacratissima Dei virgo, ut sobrio castoque judicio sancti cordis tui ^h arcana discutias, et aculeo totius elationis obruto. ^B Investiges in te atque dinumeres quæ et qualia tibi sponsus tuus dona contulerit; quæ a me non oportuit recenseri, ne aut plura contexerem, aut pauciora percurrerem. Verecundiæ enim tuæ onerosa foret etiam vera laudatio, et ipse contra disputationem meam facerem, si cui ab humana gloria continentiam suasisset, ad eandem te tuis præconiis incitarem. Ipsa ergo aulam tuæ mentis ingredi: et in secretario purissimæ conscientie tuæ, qualia tibi reposita sint ornamenta circumspecte; et quidquid ibi splendidum, quidquid pulchrum pretiosumque repereris, divini operis et muneris esse ne dubites, ita ut in omnibus bonis opulentie tuæ, et gratiam donatoris, et jus proprietatis agnoscas. Accepisti enim quæ habes, et quidquid tibi diligentia tui laboris accrevit, per ipsum tibi est auctum, per quem fuerat inchoatum. Itaque utendum tibi est ⁱ his quæ largitus est Deus: et ab eodem semper est petendum ut donis ejus fideliter et scienter utaris. Quid enim nobis boni potest esse sine ipso; quandoquidem etiam ut recte oremus, ex ipso est, dicente Apostolo: *Nam quid oremus sicut oportet nescimus; sed ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Qui autem scrutatur corda scit quid desideret Spiritus, quoniam secundum Deum postulat pro sanctis* (Rom. VIII, 26, 27). Et ne dubium esset de quo spiritu loqueretur, jam supra dixerat: *Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: Abba, Pater. Itaque ipse ^D Spiritus testimonium reddit spiritui nostro quoniam sumus filii Dei. Si autem filii, et **280** hæredes, hæ-*

a mente auctoris alienum sit nemo non videt. Aliquis in margine hujus loci tomo III Opusculorum de Gratia, Lovanii an. 1648 editorum, scripsit *veritatem*; quod etsi sensum aliquem efficere queat, censeo tamen commodius aptiusque *vanitatem*, vel *inutilitatem*, aut aliam ejusdem energie vocem substitui debere, ut ex contextus serie quisque intelliget. ^h Hæc ille. Omnem autem difficultatem submoverunt nostri codd., qui *qualitatem* congruenter exhibent.

^g Editi habebant in *distinctione*. Quesn. emendandum putavit in *distinctionem*. Nostri codd. Vat. melius.

^h Editi, *arcam*; male. Emendatum ex mss. Vat.

ⁱ Sic iidem codd. Al., *eis*.

redes quidem Dei, cohæredes autem Christi : si tamen compatimur, ut^a et conglorificemur (Rom. viii, 15-17).

CAP. XXIII. *Omnem rectum affectum, cogitatum et sermonem nostrum esse a Deo. — Implet igitur Spiritus sanctus organum suum, et tamquam fila chordarum tangit digitus Dei corda sanctorum. Qui ideo cum die Pentecostes in apostolos plebemque credentium, sicut a Domino fuerat promissus, influeret, in specie linguarum apparuit ignearum, et loquelis omnium nationum eos super quos insederat fecit effari; ut dubium non esset per ipsos inspirationem, utilem affectum, rationabilem sermonem animis fidelium ministrari; sicut ipse Dominus discipulis suis insinavit et dixit : *Cum autem tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini : dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini; non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris qui loquitur in vobis. (Matth. x, 19.)* Quod^b ne in solo magnarum tribulationum tempore credamus fieri, non autem in pace præstari, audiamus Apostolum definientem quod ipsæ quoque cogitationes nostræ, nisi a Deo nobis insitæ fuerint, rectæ esse non possint. *Fiduciam, inquit, talem habemus per Christum ad Deum; non quod sufficientes simus cogitare aliquid ex nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est (II Cor. iii, 4, 5).**

CAP. XXIV. *Quidquid virtutis et charitatis sancti habent in hac vita, a Deo habent : quoniam et in cælo quidquid habituri sunt, ab illo erit; ab eo portio a quo erit plenitudo. — Unde cum sanctorum animis ex Deo sit^c utilis meditatio, justa petitio, efficax actio, ex Deo sit in fide firmitas, in tribulatione patientia, in persecutione victoria, magna est in vera humilitate felicitas, cui Deus dilectio, Deus sapientia, Deus consilium, Deus fortitudo est. Nec dubie ista subjectio jam ex magna parte in illius futuræ beatitudinis est constituta consortio, ubi Deus erit omnia in omni-*

^a Coniunctio et ex nostris mss. addita.

^b Ita ex Vat. 268. Alius Vat. 262, ut non in solo. Deim ex eodem Vat. 268 non autem scripsimus, pro quo editi habebant cum alio Vat., sed etiam. Sub sinem capitis Quesnellus, sic quasi ex nobis. Dolevimus autem sic ope nostrorum codd. et edit. Prosperi.

^c In aliis omnibus hujus epistolæ editionibus pro utilis legebatur ut illis; quæ adeo levis immutatio cum vitiosa interpunctione totum sensum tam egregiæ sententiæ subvertebat. Etsi porro ex sola conjectura eam restituimus, nihilo tamen minus de emendatione securi sumus. Ne quis tamen surreptam sibi antiquam lectionem queratur, en eam repræsen-

bus (I Cor. xv, 28); **261** quod ideo in hac vita ad plenum non potest obtineri, quia nondum mortale nostrum induit immortalitatem, nec corruptio transit in incorruptionem; caro adhuc contra spiritum, et contra carnem spiritus concupiscit; nec invenitur in ullo hominum tanta concordia, ut legi mentis lex quæ membris est insita non repugnet. Propter quod ex omnium sanctorum persona accipitur quod Joannes apostolus ait : *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est (I Joan. i, 8).* Cum tamen idem ipse dicat : *Qui natus est ex Deo peccatum non facit : quoniam semen ipsius in eo manet, et non potest peccare, quoniam ex Deo natus est (I Joan. iii, 9).* Utrumque ergo verum est, quia et nemo sine peccato est, in eo quod nemo est sine lege peccati; et qui natus^d est ex Deo, peccatum non facit : quia per legem mentis, id est per charitatem quæ Dei semen est, peccatum **262** non facit. *Charitas, enim operis multitudinam peccatorum (I Petr. iv, 8); et^e sine ea nullam prodest bonum, per quam deletur omne peccatum. Dum igitur corpus quod corrumpitur aggravat animam, et deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem (Sap. ix, 15), non quidem obtinetur ut jam^f omnia in omnibus Deus sit, quia nullus est sine tentationis stimulo et sine mutabilitatis incerto : sed quia omne datum optimum, et omne donum perfectum de sursum est, descendens a Patre luminum (Jac. i, 17), sine dubio inde habetur virtutum omnium portio, unde habetur plenitudo; et tanto quisque est beatior, Deoque conjunctior, quanto plus in eo fuerit divinæ gratiæ quam actionis humanæ. *Benedic itaque Domino in omni tempore, et laus ejus in tuo ore sit semper (Psal. xxxiii, 1); anima autem tua non acquiescat nisi in Domino laudari. Superbi quidem refragabuntur, sed mansueti^g hæc^h audient, et lætabuntur (Ibid., 3).**

tamus : *Unde cum sanctorum animis ex Deo sit ut illis meditatio justa, petitio efficax, actio ex Deo sit, in fide firmitas, etc.* **Q**UESN.

^d Verbum est a Quesnello deletum ex nostris codd. et Prosperi editis revocavimus.

^e Editi, sine qua, et postea, per quam; quod cum earet sensu, Quesnellus, retentis vocibus sine qua, correxit per hanc. Sed potius retinendas voces per quam et emendandum sine ea unus præstantior noster codex Vat. docuit.

^f Mendose legebatur in vulgatis, anima. Quesnelli emendationem omnia probant nostri codd.

^g Unus cod. Vat., audiant et lætentur.

ADMONITIO IN SEQUENS BREVARIUM.

1. Sequens opusculum Leoni nostro inscriptum his verbis, *Disputatio sanctissimi Leonis papæ in hæreticos, cum nobis instantibus in Ambrosiana bibliotheca ejusdem Opera quereretur, inventum fuit in mss. codice signato litt. I, num. 419, cumque crederetur ineditum, ejusdem exemplar diligenter transcriptum ad nos transmissum fuit. Hæc idem opusculum in eadem bibliotheca contentum cum eodem titulo memorat Eudovicus Muratorius tom. II Antiquit. mediæ ævi dissert. 44, pag. 928, ubi tamen indicans codicem signatum litt. P et num. 154, diversum exemplar videtur innuere, nisi forte hæ notæ deinceps mutata fuerint. Ipse quoque haud impressum opusculum credidit; utrum autem Leonis sit dubium reliquit. Idem opusculum cum Leonis pariter nomine invenimus in vetusto ms. Patavino Patrum Eremitanorum SS. Philippi et Jacobi aliquot S. Cypriani Operibus subjectum, et adjuvante P. Mag. Antonio Mantonio conferre etiam potuimus. Ibi autem hæc inscriptio legitur : *Breviarium papæ Leonis adversus hæreticos sive schismaticos.**

2. Cum eodem Brevarii titulo, sed sine auctoris nomine hunc eumdem tractatum una cum Leonis Operibus olim repererat P. Jacobus Sirmondus in duobus codicibus Corbeiensi et Pitheano hæc illi inscriptio-